

Кобилко Н.А.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Харківський національний університет
внутрішніх справ

ХИМЕРНІСТЬ ОБРАЗІВ ЦАПА ФАБІЯНА І ФАБІЯНА- ФІЛОСОФА В ДИЛОГІЇ В. ЗЕМЛЯКА «ЛЕБЕДИНА ЗГРАЯ» ТА «ЗЕЛЕНІ МЛИНИ»

Анотація. У статті досліджено химерність образів Фабіяна-філософа та цапа Фабіян; виокремлено їхні спільні риси, серед яких мудрість, кмітливість, самопожертва заради інших, відірваність від матеріальних потреб, що вказує на приналежність головних героїв до вищого світу.

Ключові слова: химерність, міфологія, фольклор, символ, діалогія.

Kobylko N.A. The whimsicality of the images of Fabian the goat and Fabian the philosopher in V. Zemlyak's dilogy «Flock of Swans» and «Green Mills». The article explores the whimsicality of the images of Fabian the philosopher and Fabian the goat; their common features are singled out, including wisdom, intelligence, self-sacrifice for the sake of others, detachment from material needs, which indicates that the main characters belong to the higher world.

Key words: whimsy, mythology, folklore, symbol, dilogy.

Свою діалогією «Лебедина згряя» та «Зелені Млини» В. Земляк порушив питання можливостей роману, а саме використання в ньому елементів міфологізму. Умовність, химерність, вкраплення фольклорних образів-метафор – провідні риси нового типу прозописьма. Звичайні люди в діалогії В. Земляка стають носіями народних цінностей і традицій, духовними ідеалами Вавилона.

Особливості творчої манери митця лягли в основу наукових розвідок Л. Боярської, Ю. Ващенко, Н. Криворучко, Н. Кобилко, Н. Пелешенко, О. Пуніної, О. Ткаченко, Т. Чайковської та ін.

Мета нашої статті – дослідити взаємодоповнення образів Фабіяна-філософа і цапа Фабіяна, виокремити спільні риси, простежити химерність головних героїв.

В. Земляк із першого речення вводить читача в напівреальний світ: «Фабіянів у Вавилоні два – цап і чоловік, знаменитий тутешній трунар та мудрець, послуг якого так чи інакше декому з вавилонян не уникнути» [2, с. 6]. Левко Хоробрий – найхимерніший персонаж твору й у той же час носій вищих духовних цінностей. Це і філософ, і трунар в одній особі. Свідомо обравши життя мандрівного мислителя, він стає вільним від майнової залежності: «Цей дивак привселюдно зрікся від свого наділу на користь громади й спонукав інших зробити те саме, через що відразу втратив репутацію нормального вавилонянина, хоч певні відхилення спостерігалися за ним і раніше» [2, с. 63]. На виручені кошти від продажу коня Левко купує золоті окуляри – важливий атрибут філософа, що сприймається як «чистісінький глум над здоровим глуздом» [2, с. 63]. Не маючи належної освіти, мислитель нерідко виголошує високі філософські думки: «Коли вмирає поет, то з ним умирає і те, чого інші не годні побачити», «Людам іноді доводиться пройти і крізь міфи, щоб довоюватися до високого смислу життя». Левко Хоробрий багато читає Святих Писань і трактатів, уміє навіть не по-нашому (польською «Пана Тадеуша»). Саме книги, на думку вавилонян, призводять його до повного матеріального, а згодом і духовного зубожіння, про що свідчить купівля цапа. Проте прозаїк цим підкреслює кмітливості і розум Левка: «...він не міг не помітити, що в нашому преславному Вавилоні тримали безліч кіз, але ніхто не подбав про цапа, і тих непокірних доводилося водити до самого Глинська <...> і там майже ні за що залишати грошики, які легко б могли опинитись у необжитій кишені філософа» [2, с. 64]. Так до героя потрапляє цап Фабіян, який стає його власністю, хоча іноді складалося враження навпаки.

У діалогії «Лебедина згряя» та «Зелені Млини» В. Земляк удається до іронії, коли говорить, що разом із філософом завжди мандрує цап, який, залежно від ситуації, змальовується то найрозумнішою твариною, то повним бовдуром. Фабіян-філософ живе за всіма правилами мандрівних мудреців. Він відмовився від землі, мешкає в напівзруйнованій чужій хаті, не має нікого з рідні. «То був

чоловік дивний, вічно бідний і тому такого ж філософського складу, як і цап, куплений ним у Глинську буквально за копійки. Ніяких писаних праць він не мав, але ж великий Сократ також за ціле життя не написав ні рядка, що, однак, не дає підстав не вважати Сократа філософом» [2, с. 63]. Єдиною щоденною справою в нього була турбота про цапа, який став для Левка справжнім другом.

На нашу думку, надзвичайно важливе значення під час аналізу постаті Фабіяна-філософа та його цапа відіграє образ дороги. Герої постійно перебувають у русі: вони мандрують до Глинська, обстежують кожен куточок Вавилону, проходжаються сільськими вуличками. Навіть душевне порозуміння Левка Хороброго з цапом приходить у дорозі: «Зараз уже важко сказати, хто кого вів на мотузочку до заповітного Вавилону, де віднині мало зробитися одним бідаком менше або ж одним багатієм більше, однак добре відомо, як винагороджують себе православні філософи за вдалий ярмарок. Наш герой не міг натішитися, що майже задарма придбав такого красеня, розгулявся на radoщах у шинку, а цап, у свою чергу, проклинаючи в душі свого старого визискувача, передчував, що потрапив до рук добрих та чулих і нарешті матиме свободу, до котрої прагнув від самого народження. Одне слово, вже в дорозі вони дійшли того вищого душевного порозуміння, яке свідчило, що не дарма придбали один одного» [2, с. 64–65]. Та і Фабіяном чоловіка почали називати вавилонські дотепники, зважаючи на рідкісне ім'я тварини.

Фабіян-філософ, як ми зазначали вище, був незалежним від власницьких пристрастей, які вирували у Вавилоні, а тому повністю присвятив себе саморозвиткові. Його не обходять проблеми створення комуни, розділення землі між людьми, які дійсно її потребують, але в той же час він виконує роль миротворця в усіх сутичках, ручається за кожного земляка. Узявши на себе обов'язки трунаря, стає посередником між світом живих і мертвих.

Цап Фабіян гідно наслідував свого господаря. Місцеві мешканці навіть указували на їхнє взаємодоповнення. Як Фабіян-філософ гордо простував Вавилоном у золотих окулярах, виголошуючи життєві істини, так і цап Фабіян великодушно заводив череду на нічліг: «Він гордо крокував горішніми вуличками далі, певен, що все ще когось

веде, насправді ж ішов один, без війська. В такі хвилини він здавався трагічно смішним, як людина, що звершила подвиг в ім'я нічого» [2, с. 66].

Нерозлучні друзі – філософ і цап – створюють неповторність образної системи діалогії. Ознаками химерності романів є гострий розум тварини, роздуми про сенс буття, піклування цапа про чоловіка. Вони навіть хворобу мали спільну: невідчуття сторін світу. У цапа Фабіяна вона розвивалася в дні жорстоких голодувань, і тому в пошуках їжі він кидався в різні сторони, добре знаючи, що йде в протилежному напрямку. У Фабіяна-філософа загострення наступало, коли він потрапляв до великого міста, значно більшого за рідний Вавилон. В. Земляк зазначає, що «хвороба навідувалася до них неодноразово, й кожного разу здоровий міг підсобити хворому» [2, с. 59].

Прозаїк подає детальну характеристику героїв. На сторінках діалогії ми знаходимо такий опис: «...масть міняв залежно від пори року, віддаючи перевагу світлим тонам. Улітку буланкувато-сірий, із чорною міткою на лівій лопатці (ця деталь була вічною загадкою для нього самого, не кажучи вже про його обраниць), з розумними малиново-вишневими очима <...> цей мінливий гандж очей скрадався борідкою, яка то рідшала й вицвітала зовсім, нагадуючи бороду обношеного чоловіка, то знову кучерявилася, відроджувалася, ставала димчато-синьою, з благородними прожилками, і тоді ніхто не міг одмовити тій бороді в природженій мудрості» [2, с. 62]. Борода говорила про мудрість тварини, а роги-паничі були ознакою його сили й хоробрості. Характеризуючи Фабіяна-філософа, В. Земляк акцентує увагу на таких його рисах, як дивацтво, соціальний стан і ремесло. Прозаїк навіть порівнює двох персонажів: «...на відміну від свого хазяїна, який тримався в затінку через свою природжену скромність та далекоглядність, цап вважав осоружним життя без подвигу...» [2, с. 66].

На думку дослідників, із цапом асоціюється вивідництво, перекладання вина (блукаючи вавилонськими хащами, часто стає свідком таємниць), а також демонізм (в образі цапа Явтушок Голий бачить чорта; брати Соколюки натрапляють на тварину, яка лежить на місці закопаного скарбу) [3].

Оскільки ми розглядаємо діалогію В. Земляка як зразок химерної прози, то акцентуємо увагу на наявності елементів, запозичених із міфології та фольклору. Так у багатьох світових культурах цап є

символом чоловічої сутності, а відповідно наділений такими рисами, як хтивість і гріховність: «Коли череда запізнювалася, Фабіян із великодушшя дозволяв собі зачекати на неї, потім займав місце в голові череди і вів її у Вавилон, наче асирійський візир, сповнений гідності й проведіння» [2, с. 66].

У підтексті твору також знаходимо християнський обряд водіння кози, що проявляється у вертепності цапа Фабіяна. У давнину це народне драматизоване дійство виконували жерці, які водили «священну» тварину. Згодом це дійство трансформувалося в народну виставу пародійно-гумористичного змісту. Воно «організовується гуртом парубків, які ходять по хатах із символічною зіркою-провісницею (її роблять на зразок вавилонської – восьмикутною), або ж із символічною семикутною зіркою» [1, с. 53]. Містерія розпочинається сакральними замовляннями. Дослідник О. Знойко розглядає козу як атрибут місячного божества. У віруваннях наших предків ритуал «водіння кози» прославляв народження головного небесного світила Місяця – Щедрого вечора. У європейських народів існувало повір'я, що коза може впливати на родючість земель. На сьогодні в українській культурі зберігся вислів «водити козу», що став символом бурхливої, безрезультатної діяльності, шукання пригод після застілля. Саме так ми можемо пояснити поведінку цапа Фабіяна, якому весь час не жилося в мирі та спокої, а хотілося викинути щось безглузде [4, с. 121].

Не рідко в діалогії спостерігаємо обмін ролей Фабіяна-філософа і цапа Фабіяна, починаючи з моменту їхньої появи у Вавилоні (хто кого вів не зрозуміло). Тому й загибель тварини має філософський підтекст. Цап помирає від удару гойдалки. Саме про це мріяв філософ, розмірковуючи про сенс земного життя.

Таким чином, у діалогії В. Земляка «Лебедина згряя» та «Зелені Млини» ми простежуємо взаємодоповнення образів Фабіяна-філософа і цапа Фабіяна. Автор подає цілу низку спільних рис головних героїв, серед яких мудрість, кмітливість, самопожертва заради інших, відірваність від матеріальних потреб, що вказує на їхню приналежність до вищого світу.

Література

1. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В.М., 2015. 912 с.
2. Земляк В. Лебедина згряя. Зелені Млини : романи. Х. : Фоліо, 2013. 651 с.
3. Міфопоетична система роману Василя Земляка «Лебедина згряя». URL: <http://ff.udpu.org.ua/wp-content/uploads/Mif-96.pdf>.
4. Кобилко Н.А. Образ-символи в діалогії В. Земляка «Лебедина згряя» та «Зелені Млини». *Українська література в загальноєвропейському контексті*: зб. наук. праць. 2018. № 1. С. 119–121.

Корицька Г.Р.

*кандидатка філологічних наук,
завідувачка кафедри філософії та суспільно-
гуманітарних дисциплін Комунального закладу
«Запорізький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Запорізької обласної ради*

Нюкало О.В., Грицан Г.Л., Дурягіна О.О.

*учителі української мови та літератури, учениця Бердянської
спеціалізованої школи I-III ступенів №16 з поглибленим
вивченням іноземних мов Бердянської міської ради
Запорізької області*

**ЛІТЕРАТУРНІ ЕСТЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ПІДґРУНТЯ ОБРАЗОТВОРЧОСТІ
В МАЛІЙ ПРОЗІ Г. ГУЗОВСЬКОЇ-КОРИЦЬКОЇ**

Анотація. Актуальність наукового дослідження зумовлена тим, що творчість Г. Гузовської-Корицької на сьогодні є малодосліджена. Оповідання «Калинове намисто жіночої долі» вирізняється національною специфікою, самобутністю, широтою мислення, глибиною окреслених проблем, мовним багатством.

Ключові слова: національна ідентичність, художні домінанти, мала проза, «Калинове намисто жіночої долі».